

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Orit Rivka Lehrer Kanfo *Application of Feedback Conversation for the Efficiency of Interpersonal Communication in Teaching in Higher Education*

przygotowanej pod kierunkiem naukowym Prof. UAM Dr. hab. Barbary Jankowiak
oraz promotor pomocniczej dr Anny Gulczyńskiej

Problematyka podjęta przez mgr Orit Rivka Lehrer Kanfo znakomicie wpisuje się w debatę nad jakością kształcenia w szkolnictwie wyższym, która w ostatnich dekadach stała się jednym z kardynalnych problemów polityki oświatowej państw na całym świecie. Wartość edukacji, która nieodmiennie była i jest podkreślana w raportach oświatowych i strategiach rozwoju społecznego w kontekście niepojętego rozwoju technologicznego i stabilizującej się koncepcji super inteligentnego społeczeństwa tzw. społeczeństwa 5.0 jest nie do przecenienia. Zatem wysoka jakość kształcenia oferowana przez instytucje oświatowe wszystkich szczebli jest warunkiem koniecznym dla wykształcenia społeczeństwa, które będzie dysponowało wiedzą i umiejętnościami pozwalającymi na pełne korzystanie z możliwości kreowanych przez nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne i Przemysł 4.0. Szczególne miejsce przypada tu szkolnictwu wyższemu, którego misją jest kształcenie elit. Stąd też, w ostatnich latach, można zauważyć, że badania nad jakością kształcenia prowadzone są przez reprezentantów wielu nauk społecznych z wykorzystaniem różnorodnego instrumentarium badawczego i w oparciu o założenia różnych szkół naukowych.

Mimo rozlicznych różnic w postrzeganiu i eksplorowaniu procesu dydaktycznego prowadzonego w szkołach wyższych badacze są zgodni, iż winien on stanowić ciąg zaplanowanych, uporządkowanych i głęboko przemyślanych czynności nauczyciela i studenta, które są realizowane i stosownie do potrzeb ich podmiotów modyfikowane. Zatem proces ten winien być ciągiem relacji interpersonalnych, które prowadzą do osiągnięcia wspólnych celów i wartości przez podmioty w nim uczestniczące. Tworzenie i utrzymywanie relacji między uczestnikami procesu dydaktycznego możliwe jest jedynie przez komunikowanie się, którego efektywność determinuje osiągnięte w jego ramach rezultaty. I w

tej właśnie optyce proces dydaktyczny postrzega Doktorantka, która z „aptekarską” dokładnością starała się wskazać i wyjaśnić na ile, w jakim zakresie informacja zwrotna w procesie komunikacji interpersonalnej nauczyciela ze studentem/mi determinuje uzyskiwane rezultaty czyli jakość kształcenia.

Z uwagi na to, że edukacja w sposób szczególny kreuje ludzkie biografie i w dużej mierze decyduje o jakości życia jednostek, grup społecznych czy narodów podejmowanie eksploracji w obszarze jakości kształcenia oferowanego przez uczelnie tworzące system szkolnictwa wyższego należy uznać za niezbędne i konieczne dla systematycznego monitorowania efektywności ich pracy i aplikacji uzasadnionych zmian adekwatnych do zmieniających się potrzeb podmiotów edukacyjnych i realiów świata, w którym funkcjonują.

Uczelnia wraz ze swoją infrastrukturą oraz legislacyjno-formalnymi uregulowaniami tworzy jedynie ramy dla funkcjonowania społeczności akademickiej, ale to jakość realizacji zadań zawodowych przez nauczycieli akademickich decyduje o jej znaczeniu jako ośrodka naukowego i wartości uzyskiwanego przez studentów wykształcenia.

Doktorantka mając świadomość tego faktu koncentruje swoje eksploracje na pracy nauczyciela, a ściślej na efektywności jego komunikowania się ze studentem/mi, która to jest podstawowym determinantem jakości realizowanego przezeń procesu dydaktycznego.

Z tej perspektywy podjęty w dysertacji przez mgr Orit Rivka Lehrer Kanfo problem aplikacji informacji zwrotnej do praktyki edukacyjnej nauczyciela akademickiego jako warunku konstytuującego jakość procesu kształcenia w szkolnictwie wyższym uznają za aktualny, społecznie ważny, inspirujący poznawczo i utylitarny, gdyż uzyskane wyniki mogą stanowić cenny argument na rzecz wprowadzenia oferty dydaktycznej dla nauczycieli akademickich, pozwalającej na kształtowanie i doskonalenie ich kompetencji psychopedagogicznych, wspierając tym samym proces ich profesjonalizacji i kreując warunki dla twórczego eksperymentowania.

W kręgu wnikliwych teoretycznych analiz i empirycznych eksploracji Doktorantki znalazł się proces dydaktyczny ujmowany jako proces komunikacji interpersonalnej projektowany i realizowany przez nauczyciela akademickiego w ramach jego praktyk edukacyjnych. Szczegółowemu oglądowi poddano pięć jego wymiarów tj. organizację zajęć, jasność i klarowność komunikatów, kontakt ze studentami (słuchaczami), tworzenie zainteresowania i tworzenie wartości.

Oryginalny projekt badawczy został wypracowany w oparciu o teorię uczenia się przez doświadczenie (ELT) Kolba, (traktującą wiedzę jako rezultat wielorakich przekształceń

doświadczenia i refleksji nad nim studenta), koncepcję refleksyjnego praktyka, (w której nauczyciel jawi się jako połączenie transformatywnego intelektualisty i profesjonalnego praktyka), oraz koncepcję action research, (opowiadającą się za budowaniem doświadczenia w działaniu i refleksji nad nim) pozwolił na pogłębioną diagnozę jakości komunikowania się nauczyciela ze studentem/mi oraz rozpoznanie jej skutków dla efektywności nauczania, a w konsekwencji stał się bazą dla sformułowania uprawnionych, istotnych dla praktyki edukacyjnej wniosków odnośnie aplikacji wybranych modeli rozwoju zawodowego do procesu doskonalenia i doksztalcania zawodowego nauczycieli szkół wyższych.

Podjęte analizy wpisują się w obszar pedagogiki ogólnej, dydaktyki szkoły wyższej i pedeutologii, nauk o zarządzaniu.

Komentarz do przedłożonej recenzji zawiera:

1. Ocenę formalnej struktury pracy i jej merytorycznej zawartości.
2. Ocenę projektu badawczego.
3. Wniosek końcowy.

Ocena formalnej struktury pracy i jej merytorycznej zawartości

Struktura ocenianej dysertacji jest adekwatna do założonej i przemyślanej koncepcji badawczej. Obejmuje pięć logicznie ze sobą powiązanych rozdziałów, których treść jest kompatybilna z podjętą przez Autorkę tematyką, odnoszącą się do tak istotnego zagadnienia, jakim jest efektywna komunikacja interpersonalna w procesach kształcenia studentów, a w szczególności wartość refleksji nad nauczaniem i umiejętność wykorzystania informacji zwrotnej dla poprawy jakości nauczania w szkolnictwie wyższym. Jej integralną częścią stanowi *Bibliografia, Wykaz tabel Spis rysunków i Aneks*. Całość liczy 274 strony, w tym treść właściwa 230 stron.

Dysertacja opatrzona jest *Introduction (Wprowadzeniem)*, w którym Doktorantka rzeczowo objaśnia powody podjęcia badań nad problematyką komunikacji interpersonalnej w procesie nauczania studentów/słuchaczy. Argumentuje, w oparciu o analizę wyników najnowszych badań, że wiedza na temat procesu nauczania realizowanego w uczelniach nie jest wystarczająca, by możliwym było podjęcie racjonalnych działań poprawiających jego jakość. Jednocześnie podkreśla, że wysokie standardy nauczania korelują z poczuciem zadowolenia studentów oraz utrzymaniem motywacji do długotrwałego wysiłku intelektualnego (studiowania), decydują także o wyborze uczelni i identyfikowaniu się z jej

wartościami. W mojej ocenie uzasadnienie wyboru pola badawczego jest wyczerpujące i pozwala na uznanie podjętych badań za społecznie i pedagogicznie ważne, inspirujące dla dalszych eksploracji i refleksji nad wartością informacji zwrotnej i jej wykorzystaniem w procesach edukacyjnych.

Dysertacja ma charakter teoretyczno-empiryczno-praktyczny. Rozdziały: pierwszy i drugi, stanowią teoretyczne tło rozważań i tworzą interesującą przestrzeń dla dyskusji nad kluczowymi problemami edukacji w szkołach wyższych, tj. powielaniem przez nauczycieli akademickich utartych, zrutyinizowanych, podających strategii dydaktycznych, przywiązanie nauczycieli do roli wykładowcy (osoby dzielącej się wiedzą) i w konsekwencji niski poziom jakości realizowanych zajęć. Nadto skonfrontowała je z własnym, oryginalnym projektem „instruktażu osobistego” jako swoistym remedium na wskazane nieprawidłowości, mogącym (przy założeniu systematycznej refleksji i wykorzystaniu informacji zwrotnej) wyraźnie poprawić efektywność procesu kształcenia na uczelniach.

W rozdziale pierwszym *Quality of Teaching in Higher Education* scharakteryzowała szkolnictwo wyższe na tle procesów globalizacji i cyfryzacji życia implikujących zmianę ich społecznej waloryzacji przez pryzmat użyteczności oferowanego przez nie produktu (wiedzy, umiejętności, kompetencji), wskazując iż pozytywna ocena warunkowana jest (bardziej niż kiedykolwiek) jakością procesu dydaktycznego. Zwróciła uwagę na istniejący dysonans między rolą badacza, w której to sytuuje nauczyciela uczelnia a rolą dydaktyka, której przypisywana jest niższa wartość w kontekście ewaluacji pracy uczelni. W konsekwencji tego o ile nauczyciel akademicki jest dobrze przygotowany i wspierany w realizacji tej pierwszej, o tyle jego kompetencjom pedagogicznym nie poświęca się zbyt wiele uwagi w rezultacie czego najczęściej intuicyjnie powtarza on wzorce kształcenia, jakich sam doświadczył, będąc studentem, bądź metodą prób i błędów wypracowuje swoje własne, niekoniecznie efektywne. Wiele uwagi poświęcono tu także uważnej analizie podstawowej dla pracy kategorii tj. jakości kształcenia, wskazując na trudności, które uniemożliwiają jednoznaczne, ostre zdefiniowanie pojęcia co ma znaczące konsekwencje dla prowadzonych badań i sposobów interpretacji uzyskiwanych w ich ramach wyników, chociażby w braku jednolitego modelu skutecznego nauczania, do którego można by się odwołać oceniając pracę nauczyciela czy też projektując konieczne zmiany w procesie nauczania. Z tego też powodu w charakterystyce jakości kształcenia uformowały się dwa podejścia. Jednym z nich jest postrzeganie tej kategorii jako swoistego produktu, wówczas jej ocena bazuje na analizie osiągnięć nauczanych podmiotów, wyników uzyskiwanych na kolejnych etapach edukacji i

adekwatności zdobytych kompetencji do potrzeb rynku pracy. Drugie, jest zorientowane na proces i analizuje go z perspektywy odbiorcy- studenta/słuchacza jego potrzeb i oczekiwań. W tym wypadku uwaga badacza skupiona jest na cechach osobowych nauczyciela, jego umiejętnościach i wykorzystywanym przezeń instrumentarium dydaktycznym. Doktorantka słusznie zdecydowała o wyborze tej właśnie orientacji, gdyż ona dała przestrzeń do zobrazowania wagi efektywnej komunikacji interpersonalnej dla skutecznego nauczania, jednocześnie pozwoliła na realizację założonej w projekcie badawczym refleksji nad działaniem w kontekście potrzeb, oczekiwań i doświadczenia studentów. Rozdział zamyka prezentacja organizacji i funkcjonowania szkolnictwa wyższego w Izraelu, co jest cenne, gdyż daje informację o warunkach w jakich funkcjonują badani nauczyciele akademicy w tym kraju.

W rozdziale drugim *Improvement of the Quality of the Teaching* Autorka pochyliła się nad istotą i znaczeniem komunikacji interpersonalnej w procesie nauczania-uczenia się, szczególną uwagę kierując na informację zwrotną, na jej jakość oraz rolę w procesie transformacji doświadczenia nauczyciela i studenta. Natomiast zasadniczy trzon tych rozważań stanowi rzetelny, krytyczny ogląd wybranych sposobów doskonalenia procesu dydaktycznego. Główny akcent położono w nim na refleksji, która daje nauczycielowi wgląd we własne działanie, jego motywy, wyniki i ocenę, a prowadzona w sposób systematyczny staje się przesłanką dla projektowania kolejnych etapów pracy dydaktycznej ze studentem i minimalizuje ryzyko popełniania błędów. W kolejnych podrozdziałach przedstawiono metody użyteczne w procesie krytycznego namysłu nad procesem dydaktycznym tj. obserwację filmowanych lekcji (weryfikuje subiektywny odbiór lekcji z rzeczywistym jej przebiegiem); dialogiczną rozmowę zwrotną (stanowi bazę dla oceny kształtującej nauczyciela, jest narzędziem wywierania wpływu na zmianę stylu jego pracy); cykl uczenia się Kolba (jako wzorzec indywidualnego rozpoznania etapów uczenia się). Rozdział zamykają rozważania dotyczące możliwości i ograniczeń profesjonalnego rozwoju zawodowego nauczyciela.

Obydwa rozdziały napisane są w formie interdyscyplinarnej dyskusji, co dowodzi znakomitego rozeznania Doktorantki w bogatej, światowej literaturze przedmiotu, nadto wskazuje na bardzo wysoki poziom Jej kompetencji naukowych.

Metodologiczny koncept badań własnych został zaprezentowany w rozdziale trzecim *Methodology*. Przedmiotem swoich zainteresowań badawczych Doktorantka uczyniła informację zwrotną w procesie dydaktycznym realizowanym w szkołach wyższych. Celem

zaś poprawę jakości tego procesu poprzez jej aplikację do codziennej praktyki nauczycieli akademickich. Stąd też oceniam jako trafny i uzasadniony wybór metody action research do przeprowadzenia tych badań. Sądząc po przedstawionych na kartach tego rozdziału skrupulatnych analizach cech metody, zasad jej prowadzenia, założeń oraz wzorców postępowania z całym przekonaniem mogę stwierdzić, że Autorka dogłębnie zapoznała się z nią a jej wybór na potrzeby badań własnych był gruntownie przemyślany. Doktorantka ma też świadomość ograniczeń wynikających z przyjętego podejścia, dlatego też - jak wielokrotnie podkreśla – Jej celem jest poprawa praktyki, a nie weryfikacja teorii. Jako podstawę zaprojektowanych czynności badawczych przyjęła teorię Kurta Lewina i konsekwentnie do jej wskazań zrealizowała badania, co pozwoliło na inicjację i systematyczne prowadzenie autorefleksji przez uczestników badań nad przebiegiem procesu dydaktycznego, poprawę rozumienia jego istoty i potrzeby zmian, a w konsekwencji na generowanie praktycznej wiedzy odpowiedniej dla obszaru zawodowego badanych będącej impulsem dla ich dalszego rozwoju zawodowego. Tym samym umożliwiło pełną realizację zakreślonego celu badawczego oraz udzielenie uprawnionych i wyczerpujących odpowiedzi na postawione pytania badawcze.

Warto podkreślić dbałość Doktorantki o jasność, klarowność wywodu i wyjaśnienie merytorycznych przesłanek kolejnych etapów przyjętej procedury badawczej. Doceniam także spełnienie wysokich standardów badań naukowych, co obrazuje m.in. podrozdział traktujący o etycznych zasadach prowadzonych badań.

Reasumując, należy stwierdzić, że metodologiczna koncepcja pracy jest w pełni poprawna, kompletna, przejrzysta i oryginalna, co dowodzi znajomości zasad projektowania badań i umiejętności wykorzystania ich w praktyce.

Wyniki badań zostały zaprezentowane w rozdziale *Results*. Jest to najbardziej interesująca część pracy (choć i poprzednie oceniam bardzo wysoko). Zebrany obszerny, bogaty, wielowątkowy materiał empiryczny został w sposób przejrzysty uporządkowany, zaproponowane w ramach przyjętych klasyfikacji kategorie opisu są rzeczowe i czytelne a przywołane egzemplifikacje trafne. Doktorantka dokonała najpierw szczegółowych analiz w odniesieniu do każdego z dziesięciu badanych w ramach postawionego problemu badawczego, a w dalszej części analizy w odniesieniu do wszystkich uczestników. Stąd też czytający ma pełny obraz formowania się refleksji badanego nauczyciela począwszy od wywiadu wstępnego (przed rozpoczęciem badania) poprzez rozmowy o sfilmowanych zajęciach i uzyskanie informacji zwrotnej (w trakcie badania) do wywiadu podsumowującego (po zakończeniu badania) i może niejako „uczestniczyć” w procesie

przekształcania/modyfikacji/weryfikacji doświadczenia badanego. Ilustracja wyników badań wybranymi wypowiedziami uczestników badania sensownie dopełnia całość zachęcając do konfrontacji z własnymi doświadczeniami i formułowania pytań odnośnie jakości pracy nauczyciela akademickiego.

Stąd i moje pytanie. Chciałabym poznać opinie Doktorantki odnośnie możliwych w szkolnictwie wyższym w Polsce ścieżek rozwoju zawodowego nauczyciela akademickiego, zgodnie z którymi może on być zatrudniony na stanowisku badawczym, badawczo-dydaktycznym i dydaktycznym, czy ta propozycja jest korzystna dla poprawy jakości kształcenia akademickiego?

Oceniając tę część pracy warto podkreślić umiejętność prowadzenia wielowątkowej dyskusji uzyskanych rezultatów badań, patrzenia na problem w całej jego złożoności bez pomijania trudnych i niedostatecznie rozpoznanych wątków, dążenie do obiektywnego rozpoznania problemu, rozważę w formułowaniu wniosków, co moim zdaniem jest bardzo dobrym prognostykiem dla dalszej kariery naukowej Doktorantki.

W rozdziale piątym *Final Conclusions and Discussion* Autorka wykazała, że implementacja informacji zwrotnej do procesu nauczania w przypadku każdego z badanych nauczycieli generowała obserwowalne, pozytywne zmiany w procesach poznawczych, emocjonalnych i behawioralnych. Rezultatem czego był wzrost zaangażowania badanych w proces dydaktyczny, wyższy poziom samoświadomości, ale też wzrost motywacji do doskonalenia się. Informacje zwrotne będące efektem pogłębionej, ukierunkowanej autorefleksji nad procesem nauczania w istotny sposób korygowały jakość komunikacji interpersonalnej, zwiększając jej efektywność, a tym samym implikowały poprawę jakości kształcenia.

Wnioski te są znaczące dla projektowanych i permanentnie wprowadzanych zmian w edukacji wyższej, gdyż dowodzą, że poprawa jakości kształcenia jest możliwa tu i teraz bez nakładu ogromnych środków finansowych. Owe zmiany wymagają jedynie analitycznej uważności i systematycznej refleksji nauczyciela akademickiego nad procesem nauczania uczenia się.

Wniosek końcowy

Uważam, że przedłożona mi do recenzji rozprawa mgr Orit Rivka Lehrer Kanfo jest merytorycznie wartościowym i oryginalnym przykładem holistycznego ujęcia pola badawczego, nie tylko jako celu teoretycznego w postaci funkcji eksplikacyjnej i heurystycznej, nie tylko jako celu eksploracyjnego w postaci zgromadzenia interesującego

materiału badawczego, ale nade wszystko celu utylitarnego będącego wskazaniem sposobów wykorzystania informacji zwrotnej w kształceniu akademickim jako narzędzia służącego poprawie jego jakości i celu emergentnego w postaci potrzeby prowadzenia dialogu, sprzyjającego refleksji nad własnym działaniem.

Dysertacja jest ważna i inspirująca dla dalszych, interdyscyplinarnych badań nad procesem nauczania – uczenia się, w szczególności nad uwarunkowaniami jego efektywności i poszukiwaniem sposobów na jej poprawę. Wnosi istotny wkład w rozwój nauk społecznych – pedagogiki, socjologii, nauk o zarządzaniu.

Nadto, zważywszy na wskazane wcześniej walory pracy proponuję jej wyróżnienie i publikację.

Biorąc po uwagę powyższe stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Orit Rivka Lehrer Kanfo *Application of Feedback Conversation for the Efficiency of Interpersonal Communication in Teaching in Higher Education* odpowiada warunkom i wymaganiom stawianym w Ustawie o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 (Dz. U. Nr 65 poz.595, z późniejszymi zmianami), zgodnie z którą jest prowadzone to procedowanie i z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.